

ASPECTE ALE CULTURII MATERIALE DIN SATUL FUGHIU, JUDEȚUL BIHOR

VASILE TODINCA*
MARIA FLAVIA POP**
ANDREEA MARIA POP***

ASPECTS OF MATERIAL CULTURE FROM FUGHIU VILLAGE, BIHOR COUNTY

The subject of the present study considers some aspects of the material culture from Fughiu village. The research was done in the field and in the State Archives of Oradea, revealing a huge documentary material, but also valuable ideas stored in the collective mind of the villagers of Fughiu village, in memory of those *silent* of history who remained captive to orality. In the first part of our study we illustrated the great occupations of the village world of agriculture and animal husbandry as we found them in documents, but also how they emerged from interviews with villagers. In the second part we exemplified the secondary occupations, respectively the household crafts.

Key words: material culture, main occupations, secondary occupations, agriculture, animal husbandry.

Asumarea elaborării prezentului demers etno-cultural al satului Fughiu, a necesitat o perioadă de gândire. Reținerea noastră a pornit de la o prejudecată potrivit căreia în satele aflate în vecinătatea marilor orașe s-au pierdut de multă vreme reperatele culturii tradiționale, motiv pentru care folcloriștii și etnograful au cercetat cu predilecție comunitățile mai izolate, mai reticente la mutațiile socio-economice, mai opace față de paradigmele de orice fel ale vieții urbane. Ne-am convins însă că lucrurile nu stau chiar așa, din ieșirile pe teren și desigur din discuțiile avute cu oameni ai locului. Satul Fughiu, deține un patrimoniu cultural material și imaterial bogat și variat, consemnat în documentele de arhivă, în revistele de specialitate, în culegeri de folclor etc., dar și înmagazinat în mentalul colectiv. La tezurizarea acestuia au contribuit de-a lungul timpului preoți și dascăli, elevi și studenți, folcloriști și etnografi precum și oameni ai locului.

* Muzeul Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal; todinca_vasile @yahoo.com

** Muzeul Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal; maria.ciocotisan19@gmail.com

*** Muzeul Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal; andreea.pop87@yahoo.com

Demersul unei cercetări etnologice și/sau etnografice despre mirifica lume a satului, despre valorile sale perene are în vedere cu prioritate, acel imens depozitar, pe acei *tăcuți* ai istoriei ce au rămas captivii oralității, acele fosile vii despre care vorbea Mircea Eliade, care prin excelență reprezintă o realitate încă vie. Cercetarea etnografică caută reconstituirea acelei lumi *discrete și tăcute*, pornind de la realitățile consemnate de documentele vremii, dar și de la cele rămase în memoria colectivă. Dorim să redăm, printr-o examinare atentă, ceea ce are acest univers rural mai de preț, *simplitatea, înțelepciunea și spiritul*, adică acea chiromanție ascunsă în dosul căreia se aude doina, deschizătoarea unui orizont cu totul particular, plaiul, adică acel orizont înalt, ritmic și indefinit alcătuit din deal și vale¹. Uităm de multe ori legătura dintre muzică și un anume peisaj, adică dintre un orizont spațial și accentele sufletești pe care „orizontul le dobândește din partea unui destin uman, al unui destin alcătuit din anume duh și din anume sânge, din anume drumuri, din anume suferinți”², în detrimentul unei abordări antropologice, a unei documentații de ordin istoric ce caută identificarea de metode prin care să se apropie de masele *discrete* sub raportul apropierii în scris. Relația dintre orizontul spațial și accentele sufletești, pe care orizontul le dobândește din partea unui destin uman, este revelatoare pentru acești *captivi ai oralității*³ ce caută mereu, să deștelenescă atât pământul cât și spiritual, transformându-le în ogoare ale orizontului spiritual al satului românesc.

Este cunoscut faptul că orice activitate desfășurată în comun, face posibilă și inevitabilă „apariția modelelor, crearea unor tipare, a unor șabloane comportamentale și chiar afective”⁴. Pentru a deveni mai ușor transmisibile, acestea sunt încorporate în obiceiuri, datini, doine, proverbe, dansuri, acte mimice sau dramatice etc. Colectivitatea sătească, ajunge să posedă, în timp, o experiență comună, valori de natură materială și spirituală ce sunt teaurizate, ajungându-se astfel la ceea ce numim tradiție. În opinia lui Vasile Vetișanu, tradiția este percepută ca „sistem de valori (...) ce prelungește experiența umanității, îi conferă durată și permanență”⁵.

Cu toate că lumea în care *etnografia* și-a făurit conceptele și s-a format ca știință este pe cale de destructurare și dispariție, cercetarea etnografică este mai vie ca niciodată, judecând după cercetările de teren

¹ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Editura Minerva, București, 1985, p. 191.

² *Ibidem*.

³ Barbu Ștefănescu, *A da glas tăcerilor*, în *Satul bihorean*, Editura Arca, Editura Universității din Oradea, Oradea 2010, p. 7.

⁴ Vasile Vetișanu, *Progresul uman și tradițiile culturii*, București, 1971, p. 58, apud Ion Șeuleanu, *Poezia populară de nuntă*, Editura Minerva, București, 1985, p. 48.

⁵ Traian Herseni, *Prolegomene la teoria sociologică*, București, 1969, p. 1

întreprinse, lista publicațiilor și revistelor ce îi sunt consacrate. Ajunsă pe ultima sută de metri, realitatea rurală a satului tradițional, este parcă, mai mult supusă cercetării ca în vremurile ei bune, etnografia, și nu numai, căutând să-i smulgă din răspuțeri ultimele „rămășițe” ce poartă amprenta tradiționalului.

În ceea ce privește definirea conceptului și a domeniului de investigare al etnografiei, nu s-a ajuns încă la un consens între specialiștii domeniului, nici până azi. Faptul este determinat pe de o parte de abordarea subiectului de pe pozițiile școlii din care face parte cercetătorul, iar pe de altă parte de confuzia la care se ajunge de cele mai multe ori în folosirea a trei termeni: etnografie, etnologie și antropologie culturală. Uneori aceștia sunt folosiți ca identici, alteori reprezentând trei etape distincte ale aceluiași demers științific și în sfârșit, ca definind trei discipline distincte cu arie de investigație proprie.

De multe ori s-a afirmat identitatea între antropologia socială sau culturală și etnologie – etnografie. Astfel, Claude Levi-Strauss, susține că „etnografia, etnologia și antropologia culturală nu constituie trei discipline diferite, ci trei etape ale aceleiași cercetări, *etnografiei* îi aparțin primele stadii ale cercetării, observația și descrierea, *etnologiei*, primul pas spre sinteză, iar *antropologiei culturale sau sociale* o a doua și ultima etapă a sintezei luând ca bază concluziile etnografiei și etnologiei”⁶.

O asemenea opinie este împărtășită și de profesorul Dumitru Pop, care consideră că cercetării etnografice îi revine sarcina de a aduna descrieri și sistematiza materialul din teren iar etnologia are menirea de a stabili sursele și filiația lor, de a le explica științific. Cele două discipline, conchide Dumitru Pop, nu se exclud ci se presupun”⁷.

În același consens cu cele relatate se înscrie și concepția reputatului etnograf Tancred Bănățeanu, care consideră din acest punct de vedere că separarea celor două discipline (etnografia și etnologia) ar constitui „o eroare metodologică și de concepție a rigorilor științifice”, aceasta pentru că „nu poate fi acceptată o distincție între cercetarea din teren (descriere, analiză și clasificare), pe de o parte și interpretarea, sinteza, teoretizarea, legiferarea pe de alta: descrierea, sinteza și interpretarea sunt etape ale cercetării și stadii metodologice ale aceleiași științe și nu pot da naștere la două discipline diferite”⁸.

⁶ Claude Levi-Strauss, *Antropologie structurală*, Editura Politică, București, 1978, p.189.

⁷ Dumitru Pop, *Etnografie, folclor, etnologie*, Biharea, 1973, Oradea p. 183-187.

⁸ Tancred Bănățeanu, *Prolegomene la o teorie a esteticii arte populare*, Editura Meridiane, București 1985, p. 94.

Pe aceeași poziție teoretică se situează și cunoscutul etnograf și arheolog Andre Leroi Gourhan, care nu acceptă o delimitare între descrierea faptelor și fenomenelor pe de o parte și sintetizarea și interpretarea lor pe de altă parte, ci dimpotrivă le privește în interraporturile lor.

Cei mai mulți cercetători ai domeniului, inclusiv din țara noastră, înțeleg prin *etnografie*, știința care parcurge toate etapele investigației: observația directă în teren, descrierea, analiza și sinteza ca etapă de finalizare, înglobând astfel și etapele considerate ca aparținând etnologiei. Ca atare, etnografia, este tratată ca disciplina care se ocupă cu studiul modului de viață al culturii și civilizației populare, studiu care presupune acumularea în teren a materialelor etnografice, descrierea fenomenelor, analiza lor, stabilirea legităților de dezvoltare a culturii populare.

Cât privește etnologia am putea spune că aceasta, utilizează comprehensiv materialele cercetării etnografice căutând să obțină “sensul proporțiilor și articulațiilor”.

*

Demersul cercetării noastre întreprins în satul Fughiu, poartă amprenta unor investigații devenite clasice, întrucât ele au avut în vedere realități ale culturii materiale și spirituale ale locurilor, aflate în mentalul colectiv, adică în aducerile aminte ale celor intervievați. Astfel, ne-am axat demersul nostru, în cercetarea acestei lumi născătoare de „mister”, pe informațiile primite de la bătrânii satului care au ipostaziat dorul, jalea și urâtul prin cântece, doine, balade, bocete și strigături. „Pe unde umblă doru / Nu poți ara cu plugu / Că s-agață plugu-n dor / Trag boii dă să omor. / Pe unde umblă jalea / Nu poți trage cu grapa / Că s-agață grapa-n jele / Trag săraci vacile mele”. În această vatră a satului Fughiu, oamenii s-au dovedit dintotdeauna ospitalieri cu cei ce le treceau pragul casei, indiferent dacă erau români sau maghiari, neîntrecuți în meșteșugurile gospodărești, (făcutul pâinii, lemnărit, fierărit, torsul, țesutul, cusutul etc.), în lucratul pământului, dar și în mânuirea cuvântului. Aici s-a născut legenda, cântecul, snoava, cimilitura, dar și bocetul. Așa cum spune poetul: „Aici orice gând e mai încet / și inima-ți zvâcnește mai rar, / ... Aici se vindecă setea de mântuire / și dacă ți-ai sângerat picioarele / te așezi pe un podmol de lut”⁹.

Prin așezarea sa geografică satul Fughiu, oferă și astăzi fericită ocazie trecătorilor, iubitorilor de tradiție și frumos de a se întâlni, cu structuri materiale și spirituale autentice ale românilor și maghiarilor, deopotrivă,

⁹ Lucian Blaga, *Poezii*, Ed. Minerva, București, 1986, p.68

ancorate, încă, în puterea tradiției. Cu toate că satul Fughiu, este așezat în apropierea unui mare oraș, iar influențele acestuia, sunt mai mult decât vizibile în habitatul locuitorilor, în nivelul de trai, în comportamentul acestora etc., totuși mai pălpâie câteva reminiscențe ale arhaicului în sat. Și astăzi ca și altădată mai vezi, chiar sfidând elementele modernului, pe femeia neaoșă din Fughiu, luând pristolnicul din grindă, în care-i dăltuit numele lui Iisus „biruitorul morții”, singura pecete notabilă a fiecărui țăran oricât de sărac ar fi, aflată în casa lui și aplicând-o pe prescuri în taina sfințelor rugăciuni. (Sunt rare cazurile astăzi când se mai fac prescuri în casă, întrucât la boldurile din sat se aduc prescuri gata făcute; Doamne ce vremuri lipsite de sfințenie mai trăim ... mon cher). Dar, trebuie remarcat că am găsit la Fughiu pe „măicuța bătrână”, care face sfințele prescuri după care apucă pe ulițele asfaltate ale satului cu sfială și smerenie spre casa lui Dumnezeu, unde le duce și unde se roagă pentru liniștea și bunăstarea gospodăriei, pentru belșugul holdelor, pentru primirea ei în lumea dreptilor și pentru străbuni. Aceasta, este nimeni alta decât Fehete Irina, o femeie așezată cu multă smerenie și credință în Dumnezeu. Este un adevărat focar de spiritualitate ce duce peste vremuri taina făcutului sfințelor prescuri. Chiar dacă suntem în pline prefaceri socio-economice și habitaționale, tradiția am putea spune că încă mai păstrează o dâră de mister. Ea nu se lasă învinsă, în ciuda mutațiilor moderne survenite în peisajul socio-economic al localității.

Aceste aspecte ale vieții materiale și spirituale vom încerca prin cercetările noastre să le scoatem la iveală, de cele mai multe ori ascunse sau chiar nebăgate în seamă de cei tineri.

Denumirile locurilor botezate cu nume ce vin din adâncuri de istorie precum: Ciarda, Corzi, Râtu Buc, Cora, Baranca, La Vais, Cripta, Între Potoace etc., străjuiesc împrejurimile satului Fughiu, răsărite parcă din străfunduri de istorie, denumiri ce aduc aminte de vremuri de mult apuse, de locuri și oameni. De asemenea, numele de familii: Antal, Fekete, Laza, Szekely, Indrieș, Oros și porecele Mitra Babi, a Dicului, Dogar, Dolaroș, a Galambi, fac ca satul Fughiu, să se mai adape la izvoarele trecutului prin acei bătrâni ai satului încărcăți de ani și de istorie.

Cultura materială

1. Gospodăria și casa

Gospodăria țărănească considerată un ansamblu compus din casa de locuit, grajdul pentru animale, colnița, șura și acareturi (cuptoriștea, cocina de porci și păsări, coșara pentru porumb, fântâna și uneori „găbănașul”-

magazia de cereale), precum și gardurile, reprezintă, microuniversul care ne-a implantat gustul pentru ordine și frumos, pentru tot ce este drept și înălțător, demnitatea și omenia, dragostea față de pământul strămoșesc. Dimensionarea clădirilor, poziția acestora în spațiu nu sunt întâmplătoare. Forma, planul și dimensiunea curții cum bine preciza Romulus Vuia, sunt expresia economică a regiunii¹⁰.

Gospodăria a răspuns prin toate utilitățile sale arhitectonice și funcționale condițiilor specifice vieții atât sub aspect geografic cât și economic, astfel ocupațiile locuitorilor s-au putut desfășura optim într-un spațiu adecvat. Cât privește dispunerea în spațiu a construcțiilor în cadrul vetrei de locuit, se poate spune că întotdeauna vom găsi casa de locuit dispusă spre ulița satului, deci în față, iar grajdul în spatele acesteia delimitând curtea de ogradă. Din relatările celor intervievați, am putut constata că orientarea casei era în cele mai multe cazuri pe lungimea locului, în timp ce grajdul (poiata) este construită transversal astfel încât să împartă locul de casă în două părți: ocolul și *teleacul* sau grădina. Tot aici mai găsim în spatele grajdului un al doilea ocol, numit *teleac*, unde sunt adăpostite de obicei nutrețurile pentru iarnă. Trebuie semnalat că și azi, în noile condiții de locuit, împărțirea aceasta se respectă, la stradă casa este orientată tot pe lățimea locului.

Gospodăria oglindea starea economică a fiecărui sătean, indiferent că era român sau maghiar, precum și spiritul lui de organizare și chiverniseală, de aceea construirea acesteia reprezenta o preocupare prioritară din partea fiecărui gospodar.

În decursul timpului și pe măsura puterii economice și a gustului fiecăruia, în valea Crișului Repede, inclusiv la Fughiu, am întâlnit variate forme și tipuri de gospodării încadrate tipului de ocupații precum și a reliefului¹¹. Am putea spune că în funcție de starea materială a oamenilor, elementelor componente ale gospodăriei tradiționale, amintite mai sus, li se alătură altele noi urbanizate, casele sunt etajate, iar spațiul dintre stradă rămas liber se completează din ce în ce mai mult cu garaje.

Tradițional pentru locuitorii satului Fughiu este construcția pe un singur nivel a gospodăriei, indiferent că este vorba de casa de locuit sau de grajd. Astăzi întâlnim case ridicate chiar cu etaj sau mansardate, case care sporesc confortul habitatului locuitorilor.

Casa reprezintă, între edificiile gospodăriei, centru vital, spațiul cel mai marcat de prezența umană, cel mai încărcat de funcționalități și semnificații, unele dintre ele venind din timpuri imemorabile

¹⁰ Romulus Vuia, *Satul românesc din Transilvania și din Banat*, București 1937, p. 27.

¹¹ Tereza Mozes, *Zona etnografică Crișul Repede*, Editura Sport-Turism, București, 1984, p.123

În aceste locuri, pe această vatră străbună a luat ființă *casa tradițională* din Fughiu. La maghiari, în special la cei înstăriți (bogați), fundație casei era făcută din piatră de criș sau cărămidă pe care se înălțau pereții din chirpici (voioagă). Vatra și podul erau lipite cu noroi (chină) iar acoperișul era din țigla de dimensiuni mici în formă de solzi de pește¹². La cei săraci casele erau făcute din pământ bătut. Se făceau cofraje din scânduri între care se bătea pământul alături de crengi pentru a întări peretele. Pereții erau ridicați până la 2, 8 metri după care se tăiau ușile și geamurile la casă. La începuturi casele nu aveau tavan, acoperișul era din paie sau trestie, astfel fumul urca liber în pod impregnând paiele sau stuful, împiedicând procesul de putrezire. În acest fel acoperișul dura 100 -150 de ani. Mâncarea se prepara pe vatră așezată în fața cuptorului pe o ridicătură numită *pomnol*. Deasupra cuptorului la nivelul tavanului era așezată *băbura*, (numită *boboșeu* la Fughiu), o împletitură de nuiete în formă de coș lipită cu lut. Acesta avea menirea de a opri și stinge scânteile și de a dirija apoi fumul către pod. La unele gospodării, în special la cele maghiare, băbura era construită din scânduri lipite cu lut și avea formă de trunchi de piramidă¹³. Toate aceste minunății, pentru noi astăzi, erau rânduite după datina locului de fiecare gospodar. Casa, atât la români cât și la maghiari, era compusă de cele mai multe ori, din două camere și o chindă, unde era sediul membrilor familiei. Desigur, numai una dintre camere era locuită și chinda, unde, se afla soba (caminița) din pământ cu boboșca (băbură), pe care ieșea fumul în pod. În chindă se aflau: stelajii, cuptorul de pâine (în cuptor încăpea până la 5-6 pite)¹⁴, lavița pe care se puneau pâinea, cratițe mari și mici etc. Camera de la uliță, numită și *casa mare* era camera curată. În aceasta se păstra adevărata comoară a familiei, pernele înflorate, lipideele țesute în război din cânepă, ștergurile așezate pe rudă, lădoiul, de obicei colorat cu lalele, adăpostea zestrea gospodăriei. La jumătatea camerei se afla masa, deasupra ei prinsă în grindă era lampa, iar de o parte și de alta cele două paturi frumos așternute. Deasupra geamurilor erau puse două rânduri de blide frumos colorate.

Și la români ca la maghiari casele aveau aceeași structură cu trei încăperi: camera de locuit, tinda și camera de la uliță (camera cea mare sau camera curată). De asemenea casa mare sau cea curată, adăpostea elementele de valoare ale gospodăriei și era foarte frumos întreținută. Aici se aflau două paturi așternute frumos, sub geamuri era rindeiul (ladă din lemn în care se țineau haine), masa la jumătatea camerei cu câteva scaune după ea, după

¹² Székely Ludovic, 84 de ani Fughiu – decedat în timpul redactării lucrării.

¹³ *Ibidem*

¹⁴ Indrieș Aurel, 88 de ani, Fughiu

puterea economică a gospodarului, pe pereți erau farfurii cu șterguri și icoane. În tindă se aflau stelajii pentru oale, lavița pentru pâine, cuptorul, mai târziu, precum și caminița (soba de gătit) unde se prepara hrana de zi cu zi și boboșca (băbura), de care am făcut vorbire mai înainte. Camera de zi sau dormitorul era prevăzut cu două paturi pentru adulți și un vâtoc-un fel de pătuț pentru copii, masa și 2-3 scaune¹⁵.

Interiorul locuințelor tradiționale din satul Fughiu, a evoluat prin extinderea spațiului de locuit, prin îmbogățirea pieselor de mobilier și prin realizarea lor artistică, prin organizarea și combinarea elementelor decorative; textile, ceramică, pictură pe sticlă, obiecte de uz casnic etc. – păstrându-se de-a lungul vremii aceeași unitate de concepție specifică locuinței tradiționale românești. Această unitate a organizării interiorului denotă cum aprecia cercetătorul Tancred Bănățeanu aceleași condiții de dezvoltare istorică, un mod de trai similar, aceeași condiție de viață și gândire, datorită unității etnice¹⁶.

În fața casei se întindea târnațul acoperit din prelungirea acoperișului casei, pe toată lungimea acestei, iar intrarea în casă se făcea din târnaț prin tindă. Pe târnaț se ținea hambarul cu grâu, iar la un capăt avea o mică încăpere unde se ținea vinul, slănina, butoiul cu varză etc. Mai târziu casele vor avea tavan din scânduri puse între grinzi¹⁷. Ușile și ferestrele caselor erau din lemn și aveau balamale din metal. La casele vechi ușile se închideau cu zăvor din lemn, iar ferestrele erau de dimensiuni foarte mici. Din relatările vârstnicilor am aflat că în loc de geam se utiliza mai cu seamă de către cei săraci și bășica de porc¹⁸. Casele la Fughiu erau construite în două ape, având în partea dinspre stradă un fronton pe care se găsesc postamentate vase decorative, ramuri, diverse forme geometrice precum și anul construcției. Aici se vede influența orașului în arhitectură în special a stilului baroc, un baroc rustic. Casa prezintă puține elemente decorative, în unele cazuri doar stâlpii de la târnaț au cioplituri ornamentale și mici decorațiuni traforate. Multe case, atât ale românilor cât și ale maghiarilor, din Fughiu, erau prevăzute cu pivniță care se întindea, de obicei sub camera de la uliță și în care intrarea se făcea fie din târnaț, fie din tindă. Casele în marea lor majoritate erau văcălite cu var de culoare albastră, galbenă sau verde. Construcția casei se făcea cu clacă și de către români și de către maghiari (oameni din sat, prieteni, vecini, neamuri) cărora li se dădea de mâncare, fără a

¹⁵ Indrieș Aurel, 88 de ani, Fughiu

¹⁶ Tancred Bănățeanu, *Arta populară bănățeană*, Suceava, 1975.

¹⁷ Bredean Maria, 79 de ani, Fughiu

¹⁸ Bele Mărioara 64 de ani, Fughiu

fi retribuiți pentru munca depusă¹⁹. Nu se cunosc în sat, nici la români nici la maghiari, practici mitico magice, care să alunge spiritele rele, dar se știe că la temelia noii case se pune în semn al prosperității monezi sau chiar păsări vii, găini, pui sau chiar cocoși. Din cele relatate, doar cei bogați, făceau feștanie după terminarea construcției casei, care dura cam o săptămână două²⁰.

După casă cea mai importantă construcție era *grajdul*, poiata sau iștalăul care era rânduie a avea o singură cameră pentru animale, iar înăuntru la jumătate era un șopru în care se cobora fânul din pod la animale. Sub același acoperiș al grajdului era locul unde se adăpostea carul (colnița), din care se urca fânul în pod. În acest loc se mai adăposteau grapa, plugul și alte unelte agricole.

Alături de casă și grajd gospodăria din satul Fughiu mai avea în componență cotețul de porci, confecționat din scânduri (potici) cu două compartimente: unul pentru porcii grași și altul pentru scroafa de sămânță, coșara de porumb împletită din nuiele de alun sau salcie. Până la apariția acesteia porumbul era adăpostit în podul casei.

2. Sistemul ocupațional

În cele ce urmează ne propunem câteva considerațiuni cu privire la aspectele culturii materiale, ilustrate de sistemul ocupațional al locuitorilor din satul Fughiu.

În sistemul culturii populare, ocupațiile ca modalități de valorificare a resurselor naturale și umane, ocupă un loc determinant, întrucât, ele se reflectă direct în modul de trai al unui popor, în configurarea unui anumit tip de economie, în structura gospodăriilor și așezărilor, în evoluția generală a culturii materiale și în planul vieții spirituale. Cercetarea ocupațiilor a constituit o preocupare constantă pentru istorici, etnografi, folcloriști, lingviști, geografi etc, dar fiecare a tratat subiectul de pe pozițiile specialității lor, fără a face apel de cele mai multe ori la datele oferite și de alte științe. Așa s-a ajuns de multe ori la concluzii eronate și chiar la nelămurirea unor chestiuni cheie. De aici și de aceea se impune coroborarea datelor cercetărilor arheologice, istorice, lingvistice, geografice cu cele oferite de sociologie, economie, demografie, biologie, chimie și de ce nu și de analiza matematică. Considerăm că angajarea unui dialog inter și multidisciplinar poate duce la sporirea optimului de știință în cadrul disciplinelor în cauză.

¹⁹ Indrieș Aurel, 88 de ani, Fughiu

²⁰ Indrieș Aurel, 88 de ani, Fughiu

În cercetarea sistemului ocupațional, s-au întrebuintat de cele mai multe ori scheme mai mult sau mai puțin mecaniciste, în clasificarea ocupațiilor tradiționale, scheme ce reduceau consistența conținutului informațional. O schemă ieșită din tiparele „cercetării tradiționale”, ne-o propune etnograful Ioan Praoveanu, schemă ce privește sistemul ocupațional ca pe un organism viu, în strânsă interdependență. Un sistem format, nu numai din „componente” rigide, ci dintr-un ansamblu relațional ce are la bază o matrice criterială, ce predispune la o tratare inter și multidiscplinară a ocupațiilor universului rural pastoral.

Folosind drept criteriu de clasificare modul de valorificare a resurselor naturale, I. Praoveanu distinge următoarele tipuri de ocupații tradiționale²¹:

1. ocupații nespecializate - clasificate la rândul lor, după ponderea în economia rurală și modul de valorificare a resurselor naturale în :

a. ocupații principale, sau de bază - agricultura, (inclusiv pomicultura și viticultura) creșterea animalelor, lucrul la pădure;

b. ocupații secundare, sau anexe - albinăritul, vânătoarea, pescuitul și culesul din natură;

c. ocupații casnice pentru satisfacerea cerințelor zilnice ale traiului - prelucrarea produselor alimentare, pregătirea hranei, prelucrarea fibrelor textile și confecționarea îmbrăcămintei.

2. ocupații specializate - meșteșugurile legate de prelucrarea resurselor naturale și a materiilor prime obținute din practicarea ocupațiilor de bază.

În cele ce urmează vom trata aceste ocupații principale și secundare, așa cum le-am găsit în documentele vremii și cum s-au păstrat în memoria colectivă, a acestor truditoni ai gliei străbune din satul Fughiu

2.1 Ocupații principale

Ocupațiile de bază ale locuitorilor satului Fughiu, ca de altfel ale populației rurale din zona Crișului Repede, au fost *agricultura și creșterea animalelor*. Între cele două există o puternică întrepătrundere și interdependență bazată pe faptul că agricultura constituie o sursă a bazei furajere a animalelor, iar creșterea animalelor asigură necesarul de îngrășămintă naturale fertilizării unui sol sărac în substanțe bio-nutritive. Există deci între cele două o complementaritate funcțională ce le impune o interdependență totală. Mai mult, am spune, creșterea animalelor reprezintă și un aport consistent la necesitățile cotidiene de hrană, îmbrăcămintă etc., dar și o sursă de materii prime pentru meșteșugurile populare²².

²¹ Ioan Praoveanu, *Etnografia poporului român*, Editura Paralela 45, 2001, p. 91

²² Todinca Vasile, *Universul pastoral, cultură și civilizație*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2009, p. 32

2.1.1 Agricultura

Din conscrierile urbariale și din registrele de dijmă rezultă că și strămoșii celor de azi din satul Fughiu, se ocupau cu agricultura, ce-i drept pe scară mult mai redusă decât în zilele noastre, dar cultivau orzul și grâul, iar de pe la mijlocul sec al XVIII-lea porumbul și cartoful, dar și de viticultură, fiind foarte buni viticultori. Din registrele de dijmă observăm că locuitorii din Fughiu, precum și din alte sate, plăteau dijma și nona din vin, adică a zecea și a noua parte, obligația fiind mult mai împovărătoare pentru populație și mai benefică pentru cetate²³. Rezultă de aici că locuitorii din Fughiu erau mari viticultori, dar nu avem o justificare a faptului că nu figurează în registrele de dijmă, nici din produse și nici din animale mici, având în vedere poziția geografică a satului, la 10-15 km de cetate; o ipoteză plauzibilă în acest sens ar putea fi solicitarea locuitorilor, în schimbul anulării unor obligații, la lucrările de reconstrucție a cetății Oradea, care s-au derulat în perioada principilor Ștefan și Cristofor Bathori. Cu cheltuieli aprobate de dieta Transilvaniei, cetatea s-a construit sub forma bastionară, păstrată până în zilele noastre.²⁴

Satul *Fughiu* figurează numai la dijma din vin, după cum urmează:

- În anul 1580, la Casa Pinczehell, satul Fughiu, a predat 1396 ciubere de vin drept dijmă și nonă, alături de alte 10 sate din jurul orașului Oradea, între care Oșorhei cu 419 ciubere, Cheriș cu 116 ciubere, Seleuș cu 474 ciubere etc.²⁵

- În anul 1581, la casa Pintzehell, locuitorii din Fughiu au predat 1505 ciubere și 4 cănți de vin drept dijmă și nonă, alături de alte nouă sate între care Oșorhei cu 4525 ciubere de vin²⁶.

În registrul din anul 1687 găsim menționat satul *Fughiu* (*Fugy*) alături de următoarele sate din zonă: Oșorhei, Săldăbagiu de Munte, Alparea și

²³ Nona a fost o obligație feudală a țărănimii iobage față de stăpânii de pământ, legiferată prin decretul regelui Ludovic I al Ungariei, în anul 1351. La fel ca și dijma, se percepea din semănături și din vin. Obligația este prevăzută și în statutele Capitlului din Oradea, din anul 1374. Datorită rezistenței țărănimii și chiar a unor stăpâni de pământ, s-a generalizat mai întâi nona din vin, care atingea un segment mai îngust din populație și nu afecta atât de mult situația economică. Vezi L. Demeny, *Introducerea nonei în Transilvania*, în *Revista Studii*, nr. 5, 1960, p. 35 – 38

²⁴ Liviu Borcea, Gheorghe Gorun (coordonatori), *Istoria orașului Oradea*, Editura Arca, Oradea, 2007, p. 123 – 127

²⁵ A.N.S.J.BH., *Fond Episcopia romano-catolică Oradea*, (E.R.C.O.), *Acte economice*, dosar 2608, p. 38 (un ciubăr=42 de litri)

²⁶ *Ibidem*, dosar 2614, p. 54. Tot în acest registru, la dijma din produse figurează satul Ineu de Criș cu o producție de 52 clăi de grâu, iar 4 locuitori plăteau banii creștinătății, neavând semănături, iar alți 7 plăteau banii secerișului pentru că se foloseau de secerători. *Ibidem*, p. 43

Cheriu. În Fughiu sunt nominalizați locuitorii cu producția din cereale după cum urmează:

- judele Andreas Kosa ; Andreas Kiss cu 36 de cruci (c), 9 snopi (s); Bokor Vanyai – 25 c, 9 s.; Paulus Szabo – 40 c, 2 s.; Ioannes Varga – 33 c, 3 s.; Ștefanus Toth – 26 c, 3 s.; Ștefanus Simon – 27 c, 6 s.; Ioannes Botos - 46 c.; Michael Pirculy - 28 c, 3 s.; Ștefanus Pirculy – 14 c, 1 s; Ioannes Nagy – 26 c.; Ioannes Kiss – 31 c.

Producția totală de grâu a locuitorilor, după cum rezultă din registrul de dijmă din 1687, se ridică la aproximativ 332 de cruci, din care dădeau dijmă 33 de cruci de grâu. Producția totală de vin înregistrată era de 81 tine sau ciubere, din care se lua dijma. Judele satului Andreas Kosa nu figurează cu producție pentru că era scutit de dijmă.

La aceștia se adaugă și următorii patru jeleri, care neavând semănături de dijmuit, plăteau câte 9 dinari, taxa numită banii creștinătății; Ioanes Vonkucs, Paulus Toth, Andreas Bajnok, și Ioanes Varga, suma datorată de ei ridicându-se la 36 de dinari²⁷.

În anul următor, 1688, sunt tot mai puține satele cuprinse în registrele de dijmă, ca apoi în anii 1689-1692 satele din vecinătatea estică a cetății Oradiei, împreună cu Fughiu, să fie omise din registre, în multe cazuri făcându-se mențiunea că dijma nu s-a putut colecta datorită lipsurilor și sărăciei locuitorilor sau pentru că aceștia și-au părăsit satele datorită blocadei instituite asupra Oradiei²⁸.

Documentele vremii mai relatează că în anul 1699, locuitorii din Oșorhei, pe lângă producția din hotarul propriu, mai au și în hotarul satului *Fughiu*, 270 cruci de grâu²⁹. Din păcate și fără să avem o explicație plauzibilă, aceasta este singura mențiune pe care o avem în legătură cu satul Fughiu în aceste registre de dijmă.

Cumpăna dintre secolele XVII-XVIII, după cum apreciază istoricul Barbu Ștefănescu „*nu este doar o simplă translație, ci mai degrabă poate fi vorba de o translație între două lumi, adică trecerea de la o îndelungată perioadă de grele încercări, cu factori perturbatori de tot felul, la una de*

²⁷ *Ibidem*, dosar 2618, p. 81; Unele sate de pe Valea Crișului Repede au avut mult de suferit din cauza grindinei care a distrus în principal culturile de grâu și viță de vie, lăsând localități întregi fără principalele mijloace de subsistență. *Ibidem*, p. 58-89

²⁸ Gheorghe Mudura, *Populația localităților de pe cursul superior al Crișului Repede, la sfârșitul secolului al XVII-lea și prima parte a secolului al XVIII-lea*, în Aleșd 1904 – 1979, Oradea, 1979, p. 62

²⁹ Barbu Ștefănescu, *Tehnică agricolă și ritm de muncă în gospodăria țărănească din Crișana (secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea)*, vol II, Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1995, p. 199 – 213.

relativă liniște și stabilitate care să-i asigure țăranului bihorean continuarea vieții de zi cu zi, cu normele și cutumele ei spre o nouă societate cu tendințe de modernizare’³⁰.

De remarcat că în conșcrierile din anii 1731 și 1735³¹, conscripatorii au consemnat observații destul de dure la adresa locuitorilor din Fughiu, subliniind că aceștia nu au suficientă preocupare pentru ogoare, vii și fânețe, ci mai degrabă acolo unde apar arbuști îi lasă să crească. Tuturor le place însă să se plângă de îngustimea ogoarelor, dar nimeni nu se mobilizează la lucrări de defrișare, motiv pentru care merită mai degrabă să fie îndepărtați din acest loc, decât să îi păstreze, și această posesiune, precum și altele, să poată fi populată cu locuitori de etnie germană. Anii care au urmat denotă că țăranii au reușit să-și sporească suprafețele arabile și fânașul, dar ei se preocupau în mod deosebit de stăvilirea inundațiilor Crișului, mai ales în locurile unde obișnuia să se inunde.

Preocuparea lor era justificată pentru că pagubele erau foarte mari. Ani la rând, fânașul le-a fost compromis în așa măsură încât, chiar provizorul domeniului, care deținea în sat fânaș de 170 de care de fân, în anul 1752 a cedat în favoarea țăranilor suprafața de 50 de care pentru a-și putea întreține animalele. Se poate arăta că numărul animalelor de tracțiune era redus raportat la numărul familiilor:

Anul	1715	1718	1719	1720	1722	1725	1731	1735	1752
Cai	-	11	6	-	6	10	17	7	-
Boi	-	36	24	-	32	45	52	37	48

Creșterea generală a populației reclama însă și o creștere corespunzătoare a masei alimentare, care la acea vreme se putea realiza numai prin extinderea suprafețelor cultivate, deci printr-o agricultură extensivă, țăranii neavând la îndemână alte mijloace, iar stăpânii încă nu făceau investiții în acest sens. Deci și la începuturile epocii moderne, vorbim de o agricultură „*devoratoare de spațiu*” o condiție, „*sine qua non*” pentru asigurarea existenței populației, mai ales în zonele înalte³². Principalele

³⁰ Barbu Ștefănescu, *Lumea rurală și criza agrară din Crișana la cumpăna veacurilor XVII – XVIII*, în Crisia, Oradea, 1992, p. 115 – 116.

³¹ arhives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu-mnl-ol-e-156 – fasc. O17-n 009/e, p. 40 – 42.

³² Barbu Ștefănescu, *Lumea rurală din Crișana între Evul Mediu și Modern*, Editura Universității din Oradea, 1998, p. 138 – 141 (în continuare Barbu Ștefănescu, *Lumea rurală din Crișana...*)

soluții pentru a acoperi „foamea” de pământ, atât a țaranului, cât și a stăpânului, erau *defrișările* și *deștelenirile*, executate în primul rând asupra terenurilor cotropite de tufișuri, mărăcini, spini și subarboret și mai ales asupra prediilor, pentru a fi introduse în circuitul agricol³³.

Acest lucru îl constatăm și în satul Fughiu. Numai prin defrișări, în anul 1720, suprafața arabilului a ajuns la 55 iugăre la cele 32 de familii.

Desigur nu putem vorbi de o suprafață îndestulătoare, nerevenind nici două iugăre la o familie, dar se consemnează însă și îmbunătățiri în ce privește calitatea solului, adică este de fertilitate bună, după o câblă semănată și două arături, cu 4-6 boi, producția era de 4 câble. Înseamnă că pământul a fost lucrat bine și probabil gunoit. La fel și fânașul ajunge la 31 iugăre și produce fân de bună calitate, dar este puțin. A crescut și suprafața plantațiilor de vie de bună calitate. După o suprafață de un săpător, (1/4 iugăr) se obțineau ușor 4 urne (42 litri – urna) de vin, o urnă fiind evaluată la 1 fl, 70 cr.

Am observat că hotarul satului dispunea de suprafețe considerabile, care necesitau defrișare pentru a putea fi cultivate. Dar defrișarea trebuia făcută și urmărită ritmic aproape de la an la an, pentru că tufișurile, mărăcinii și subarboretul aveau o apreciabilă forță biologică și se extindeau cu repeziciune, astfel chiar locurile curățate odată erau amenințate de a deveni din nou locuri sălbatice. Țăranii executau lucrările de defrișare, atât în folosul lor pentru a spori suprafețele cultivabile cât și pentru fiscalul regal care și-a amenajat aici terenuri alodiale, e drept, în suprafețe destul de reduse, doar 14 iugăre teren arabil și până la 150 iugăre fânaș. Conscriptorii consemnează că satul are puțin teren de cultură și fânaș, și de aceea nu pot crește animale în bune condițiuni și nu pot efectua suficiente lucrări agricole, iar o parte din terenul arabil este de mult timp plin cu sălcii și arbori și fânașul este expus inundațiilor. În anul 1735 spre exemplu, fiscalul avea în perimetrul satului Fughiu, un fânaș de 100 de iugăre, dar pentru că a fost năpădit de tufișuri și mărăcini se poate spera doar la o producție de 30 de care de fân. Pentru a readuce fânașul la o stare productivă, conscriptorii i-au recomandat provizorului să se treacă de urgență la executarea unor lucrări de defrișare.

În ce privește plantele de cultură, este menționat în primul rând grâul curat, grâul în amestec, ovăzul și porumbul. Grâul rămâne cereala de prestigiu, este etalonul bunăstării, având statutul de „*plantă de civilizație*,” atât ca element de bază, cât și ca simbol al spiritualității,

³³ Barbu Ștefănescu, *Tehnică agricolă și ritm de muncă...* vol II, p. 141 – 151

pâinea de grâu nelipsind în momentele importante din viața omului și a comunității³⁴.

Între anii 1660-1692 călătorul turc Evlia Celebi, vorbind despre produsele din jurul Oradiei, arată că „are o calitate de grâu fără mustăți care este admirat și din acesta se face pâine albă care este ca prăjitura hebebi”³⁵.

Sub alt aspect, grâul este o plantă sensibilă și pretențioasă, care reclamă pământ de bună calitate sau gunoie periodică, ceea ce nu se face în mod obligatoriu în cazul altor cereale, de aceea se spune că grâul a supus oamenii la o existență aspră, adică „grâul care-l hrănește pe om, a fost în același timp și călăul lui”³⁶.

Întrucât grâul, nu întotdeauna dădea randamentul scontat și nu se putea semăna în orice condiții, țăranii pentru a-și asigura existența, au fost nevoiți să însoțească cultura grâului cu cea a altor cereale păioase, adică să cultive amestecurile de cereale cu calități asemănătoare, cum era grâul cu secara, și orzul cu ovăzul. În documente, amestecurile sunt consemnate sub denumirile de „*frugum și frumentum*”, grâul este numit „*trificum*” și „*trificum puri*”. Nu sunt consemnate semănături individuale de orz, secară și mei. Probabil se foloseau numai în amestec.

Cultura cerealelor păioase este urmată îndeaproape de cea a orzului, ovăzului, meiului și a porumbului, această plantă de proveniență americană, care s-a impus rapid în Europa și a intrat cu ușurință în toate combinațiile alimentare ale vremii. În Bihor cultura porumbului s-a generalizat în timp relativ scurt, porumbul fiind preluat ca un element de bază pentru hrana populației și creșterea animalelor. A devenit chiar un substitut al grâului, cu timpul consumându-se, în unele zone mai mult pâinea din porumb și mămăliga românească, devenind astfel „*prima hrană și cea mai generală a națiunii valahe*” determinând prețul celorlalte cereale³⁷.

În Fughiu, la anul 1731, țăranii erau îndemnați ca în situația când rămân sesii părăsite, pe aceste locuri să cultive *porumb și varză*, iar în anul 1735 se spera ca din producția locuitorilor să se obțină drept nonă (a noua parte), 15 câble de cereale păioase și 8 câble de porumb. În anul 1752, locuitorii au avut de asemenea semănături de grâu, ovăz și porumb după care

³⁴ Barbu Ștefănescu (coordonator), *Agricultură, meșteșug și comerț la locuitorii zonei Beiușului în secolele XVIII-XX*, Editura Universității din Oradea, 2001, p. 54 – 56 (în continuare Barbu Ștefănescu, *Agricultură...*)

³⁵ Evlia Celebi, *Despre ocuparea cetății Oradea de către turci în anul 1660*, Oradea, 1937; Călători străini despre țările române, vol VI, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p.30.

³⁶ Barbu Ștefănescu, *Tehnică agricolă și ritm de muncă...* vol I, p. 192

³⁷ *Idem*, *Agricultură...*, p. 58; *Idem*, *Tehnică agricolă și ritm de muncă*, vol I, p. 229

se spera nona la 6 câble de grâu, o câblă ovăz și 20 câble porumb în știuleți, de unde deduceau că producțiile de cereale erau destul de modeste³⁸.

Inițial, porumbul s-a cultivat în intravilane, în grădini, unde era scutit de la nonă și dijmă, apoi a intrat în cultura mare în extravilan. Odată cu porumbul, s-a generalizat și cultivarea fasolei și a dovleacului în lanurile de porumb. În Fughiu nu am găsit menționate în documente aceste culturi în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, probabil pentru că erau în cantități mici și nu se percepea nona.

La începutul secolului al XVIII-lea s-a introdus și cultura cartofului pe valea Crișului Repede. Primele culturi de cartofi apar prin anul 1788 și la Fughiu³⁹. La sfârșitul secolului al XVIII-lea s-au răspândit culturile de tutun precum și cele de rapiță și hamei.

Culturi nelipsite pentru gospodăria țărănească, erau, de asemenea, inul și cânepa, produse indispensabile pentru confecționarea diverselor articole de îmbrăcăminte. Și aceste produse erau dijmuite sau, la înțelegere cu locuitorii, se presta un oarecare număr de saci. În anul 1752, satul Fughiu dădea 22 de saci confecționați din cânepă.

Pe lângă cultura pământului și creșterea animalelor, locuitorii se ocupau și cu cultura viței de vie. În sat exista un promontoriu în care o anumită suprafață era a stăpânului, iar locuitorii aveau parcele de vie. În anul 1722 se consemna că promontoriul, în mare parte este pustiu și necultivat. Se făcea mențiunea că promontoriul este de altfel mic în totalitate pentru că, se pare că pe vremea ocupației turcești (secolul XVIII), o treime din el a fost ocupat de promontoriul din Oșorhei și că acum se studiază posibilitatea stabilirii hotarului în mod corect pentru a nu se pierde venitul după nona din vin. Acum nona era de aproximativ 25 tine de vin, evaluat la 500 fl.

Până la mijlocul secolului, suprafața promontoriului a crescut și posibil și productivitatea, din moment ce nona se ridica la 90 de tine de vin. În plus, în acest promontoriu exista și o vie domenială de aproximativ 120 săpători, după care se obținea o producție de 350 tine de vin. În via stăpânului era construit un edificiu din lemn pentru adăpostul lucrătorilor în timp de ploaie și o casuță mai mică necesară pentru adăpostul oficialilor pe timpul culesului viei⁴⁰. În ce privește pomii fructiferi, se menționează că există și la vie și în sat, în intravilan, dar nu sunt mulți și sunt numai pentru propriile nevoi ale locuitorilor.

³⁸ arhives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu-mnl-ol-e-156 – fasc.017-n 009/q; fasc. 023-n 004; fasc. 080-n 006/b

³⁹ Borovsszky Samu, *Bihar vármegye és Nagyvárad*, Budapesta 1901, p. 565.

⁴⁰ arhives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu-mnl-ol-e-156, fasc. 080-n 006/b, p. 31 – 34.

Odată cu mijlocul secolului al XIX-lea au început măsurile de îndiguire și asanare a Crișului Repede, fapt ce a eliberat noi teritorii pentru agricultură, fânațe și pășuni⁴¹. De asemenea cultivarea zarzavaturilor s-a răspândit relativ devreme în zonele limitrofe cetății Oradea, inclusiv în satul Fughiu. Astfel același Evlia Celebi scria că „zarzavaturile nu lipsesc nici vara , nici iarna ”, el făcea referire mai cu seamă la producția mare de varză⁴².

*

La lucrările de semănat și grăpat inițial s-au folosit numai unelte de mână precum săpăliga, sapa, hârlețul (arșeul), din lemn și fier. La acestea s-au adăugat uneltele cu tracțiune animală, în primul rând plugul, cu corman fix, brăzdarul asimetric, fiind ascuțit într-o singură parte, unde tăia brazda. La început acesta era din lemn iar mai târziu cu cuțitul din fier. Acestea necesitau o forță mare de tracțiune, în general se utilizau 2- 4 boi sau bivoli. Pe la sfârșitul sec. al XIX-lea începe introducerea plugului din fier. Grapa, numită și *boroană*, la Fughiu⁴³, era folosită la netezirea terenului și acoperirea boabelor, era confecționată din spini și pentru a mai mări eficiența, pe aceștia se așezau bolovani de piatră. Mai târziu grapele erau confecționate din lemn de esență tare cu colți ascuțiți din lemn de corn. Pe la sfârșitul sec. al XIX - lea au apărut în zonă și grapele cu colți din metal.

Pentru adunatul recoltei de grâu se folosea seceră de unde și denumirea de secerat și abia mai târziu cu coasă. Pentru treierat la început se folosea îmblăciul (era format dintr-o bătă lungă de 1,50 m, ce avea legat la capăt, cu o împletitură de piele, o bucată mai scurtă de lemn 0,50 m), apoi caii. În primul caz snopii erau așezați roată cu spicele spre centrul ariei, după care 2-3 oameni băteau snopii până cădeau boabele, Pentru trăieratul cu caii se bătea un par în mijlocul ariei și se așezau snopii în jurul acestuia iar peste ei erau mânați caii, legați de parul din centru. Ceea ce rămânea era vânturat cu lopata, apoi cu ciurul în bătaia vântului, până la alesul boabelor⁴⁴. Amestecul de grâu și pleavă rezultat se *ciuruia* manual cu ciurul sau mai exista o vânturătoare acționată manual de doi bărbați care alegea grâul din pleavă și paie. Mai târziu treieratul grâului la Fughiu se făcea cu batoza cu cazan de foc (gheep). Într-un cazan se făcea foc cu

⁴¹ Borovsszky Samu, *op. cit.*, p.262-263.

⁴² Evlia Celebi, *op. cit.*, p.30.

⁴³ Bredean Maria, 79 ani, Fughiu.

⁴⁴ *Ibidem*.

lemnă iar de acolo era pusă în funcțiune sub presiunea apei batoza. Acest tip de batoză era mai performantă, ea alegea grâul având și ciur. Acestei instalații de treierat i-a urmat batoza cu tractor care a persistat până prin anii 1990 când a fost înlocuită cu combina.

La începuturi grâul se recolta cu coasa, se făcea mănunți apoi era legat făcut snopi, iar snopii cruci (călchii), după care erau transportați la arie unde se făceau stog. Trebuie spus că drumul grâului de la sâmbânță și până la scoaterea pâinii din cuptor stă sub semnul crucii. La semănat când se ultuia, adică se amesteca cu piatră vânăată și apă sfințită se descânta și se făcea semnul crucii, când se semăna se aruncau din sac cu mâna tot încrucișat în semn de cruce. Călchiile când se făceau din snopi aveau tot semnul crucii și stogul, de asemenea, când se începea, primii snopi erau puși în formă de cruce. Pâinea când se scotea din cuptor înainte de a se mânca din ea era făcut semnul crucii cu cuțitul.

Drumul grâului de la bob la pâine trecea pe la instalațiile de măcinat numite mori. Acestea erau amplasate fie pe ape curgătoare fie în locuri speciale în sate sau la marginea lor.

Alături de grâu, porumbul se cultiva pe scară largă în Fughiu, cu toate că necesita un efort mai mare. După ce creștea, acesta se prășea de două ori cu sapa pentru a nu fi invadat de buruieni. Culesul se făcea în clacă, culegându-se știuleții împreună cu pănușile, iar seara în clacă se despuia de pănuși.

Cânepa, ca planta tehnică, se cultiva și ea la Fughiu, atât de către maghiari cât și de către români, pe suprafețe întinse în trecut, fiind principala furnizoare, nu numai de fibre vegetale, ci și de semințe oleoginoase. Cânepa fiind și o plantă productivă și care se prelucra mai ușor, puține au fost gospodăriile care să nu aibă o cânepiște: mai mică sau mai mare, în funcție de numărul membrilor de familie⁴⁵.

Cânepa se mai semăna și prin porumbiști, unde creștea viguroasă, furnizând fibre mai lungi și mai groase, întrebuințate pentru confecționarea funiilor, cu numeroase destinații gospodărești, precum și mai multe semințe, folosite nu numai la extragerea uleiului, ci și la prepararea unor mâncăruri.

Tulpinile cu flori bărbătești, cânepa de vară, se culegea mai curând, după polenizare, iar cele cu flori femeiești, cânepa de toamnă, abia după ce făceau semințe. Primele se smulgeau fir cu fir, se legau în mănuni, și după ce se termina culesul, se duceau la topit, în bălți care rezultau în urma făcutului de voioagă, sau la criș. La Fughiu mai toată comunitate ducea cânepa la topit

⁴⁵ Petrică Maria (născută Fehete - Negreanu), 80 ani, Fughiu.

în criș, acesta fiind mai aproape. Cânepa de toamnă, se usca după ce se culegea, apoi se băteau vârfurile florifere cu maiul ori cu un băț și chiar cu îmblăciul, dacă era mai groasă și mai multă, ca să se scuture semințele, după care se ducea la topit⁴⁶.

În apele mai calde din timpul verii, cânepa se topea mai repede și mai bine, iar în cele reci din toamnă, mai încet, de aceea de multe ori tulpinile se culegeau deodată, înainte de coacerea seminței, ca să nu se usuce prea tare cele de vară. Pentru sămânță se cultiva cânepă prin porumbiști.

După ce se topea, cânepa, se spăla, se usca, pregătindu-se astfel pentru melițat. În zilele însorite începea melițatul, răsunând în tot satul limbile melițelor. Se lua din mănuși cât cuprindea mâna, se frângeau tulpinile bine uscate pe meliță, pe alocuri cu melițoiul mai solid decât unealta comună folosită pentru separarea fibrelor de puzderii. Cum se termina mănușa, se răsuceau ușor și se îndoiuau fibrele, ca să nu se amestece și să se încălcească cu mănușile următoare⁴⁷.

După ce se termina melițatul, se trecea la a doua fază de prelucrare și anume, selecționarea fibrelor în vederea pieptănatului. În urma pieptănatului și periatului fuioarele se împărțeau în mai multe părți. Se alegeau trei categorii: fibrele lungi formau fuiorul, din care se torceau fire mai subțiri și mai tari pentru urzeală și pânză mai fină, fibrele mijlocii, din care se torceau firele pentru băteala obișnuită a pânzei și textilelor de casă și fibrele mai scurte și încălcite, numite câlți din care se torceau fire mai groase, pentru băteală la saci, cenușere, obiele, scutece etc.

Operațiile următoare erau: rășchiatul, adică transformarea firelor în „jirebii” (sculuri) în vederea albirii. După albire urma depănarea cu ajutorul „vârtelnițelor”, jurebia transformându-se în ghem, în vederea urzirii. Urzirea avea loc pe urzoi, montați fie în grindă, fie în ocol. După urzire urma învelitul, adică punerea pe război a „numărăturilor”. Învelitul pe sulul războiului se făcea de către un bărbat necăsătorit, care după terminare ieșea afară în „drum” cu „răstăul” pe frunte și cu ochii închiși pentru a-și vedea ursita. Când deschidea ochii, dacă vedea bărbat, atunci în iarna respectivă se însura, iar dacă vedea femeie trebuia să mai aștepte până la anul. Învelitului îi urma neveditul, prin ițe și spată iar apoi putea începe țesutul.

Toate aceste operațiuni, sunt apanajul muncii femeii, care participă sub imperiul practicilor și riturilor, mitico-magice implicându-se pe tot parcursul drumului cânepii de la sămânță la pânză⁴⁸.

⁴⁶ Szekely Iona, 77 de ani, Fughiu.

⁴⁷ Petrică Maria (născută Fechete - Negreanu), 80 ani, Fughiu.

⁴⁸ Petrică Maria (născută Fechete - Negreanu), 80 ani, Fughiu.

Instrumentul încărcat de mister cu ajutorul căruia se produc textilele este „războiul de țesut” - un instrument pe cât de simplu, pe atât de complex și ingenios. Operațiunile specifice și care se realizează prin intermediul lui sunt învelitul, neveditul și țesutul propriu-zis. O dată cu „învelitul” intră în acțiune „războiul de țesut” - când are loc înfășurarea fibrelor de urzeală pe sulul din spate al războiului, introducându-se totodată vergi (nuiele de alun sau de corn).

În acesta se țesea pânză, necesară producerii straielor de muncă și sărbătoare, traiste, desagi, saci, șterguri, fețe de masă etc.

Cele care țeseau, în special femeile, nu erau școlite la „înalte școli de țesătorie”, ele au deprins meșteșugul de la bunici, mame, într-un cuvânt de la strămoși.

Astăzi, când industria textilă oferă o gamă variată de produse, acest „instrument tainic” și-a încetat activitatea, devenind istorie. Îl mai găsim prin muzee, în magazinele de antichități sau prin târguri.